

BAJCSI ILDIKÓ*

Átfogó portrégyűjtemény a csehszlovákiai magyar törvényhozás szereplőiről

Popély Árpád – Simon Attila: *Magyar parlamenti képviselőlet Csehszlovákiában. Magyar nemzetiségű képviselők a prágai és a pozsonyi parlamentben 1918–1992*

Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2024. 303 oldal

Popély Árpád és Simon Attila több mint háromszáz oldalas kötetet állított össze a csehszlovákiai magyar képviselők portréiból. A somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet kiadásában megjelent könyv egyik fő motivációját az adta, hogy az elmúlt években a témában „tudományos igényű feldolgozás nem született, hanem többé-kevésbé a feledés homályába veszett még a magyar nemzetiségű parlamenti képviselők kiléte is” (9.).

A kötet előzményének tekinthetők a szerzők tollából 2022-ben megjelentetett tanulmányok, melyek a Bárdi Nándor és Gyurcsik Iván által a nemzetiségek parlamenti érdekképviselőletének 1869 és 1990 közötti történetéről összeállított kötetben láttak napvilágot.¹ Simon Attila az ott közölt írásában a két világháború közötti magyarság politikai jellegzetességeinek bemutatása mellett kitért az 1939 és 1945 közötti Szlovák Köztársaság viszonyaira is, Popély Árpád pedig a jogfosztottság időszakától az 1989-es rendszerváltozásig tekintette át a csehszlovákiai magyarság politikai alternatíváit, illetve kereteit. Már ezekben a tanulmányokban is megjelentek olyan életrajzi leírások, melyek az ismertetett kötet néhány törvényhozójának portréjához alapul szolgálhattak.

A szerzők mindenesetre jelen munkájukban nem kisebb feladatra, mint a csehszlovákiai törvényhozásban részt vevő 246 magyar személy portréjának a megrajzolására vállalkoztak. A három fő fejezetből felépülő könyv tehát a két háború közötti Első Csehszlovák Köztársaságtól a pártállami éveken át a rendszerváltást követő Szlovák Köztársaság megalakulásáig mutatja be a csehszlovákiai magyar

* A szerző történész, a Selye János Egyetem Történelem Tanszékének adjunktusa. e-mail: bajcsi@uj.s.k. ORCID: 0009-0007-6360-0467

¹ Bárdi Nándor – Gyurcsik Iván (szerk.): *Nemzetiségi parlamenti képviselőlet. Nemzetiségi képviselőlet Magyarországon és az utódállamok parlamentjében (1869–1918/1920–1990)*. Budapest: Országgház Könyvkiadó, 2022.

parlamenti képviselők életpályáját. Nem szerepelnek benne ugyanakkor azok a csehszlovákiai magyar politikusok, akik nem voltak parlamenti képviselők, de komoly szerepük volt a csehszlovákiai magyar politikai élet megszervezésében.² A szerzők már a kötet előszavában utalnak rá, hogy sok esetben nem volt egyértelmű a kötetbe sorolandó személyek köre. Végül a nemzetiségi önbevallást tekintették mérvadónak a csehszlovákiai magyar képviselők tekintetében.

A könyv a jogfosztottság időszakának törvényhozói mellett – a korábban megjelent tanulmányokkal ellentétben – a tisói Szlovák Köztársaság képviselőivel³ sem foglalkozik. A szerzők ezt azzal indokolják, hogy a jogfosztottság éveiben nem rendelkezett parlamenti képvisellel a magyar közösség, az első Szlovák Köztársaság országgyűlése pedig nem a csehszlovák államon belül működött. (10.) Azonban amíg Popély a jogfosztottság időszakát is bemutatja egyik bevezető fejezetében, addig Simon Attila a jelen kötetben már nem tér ki a Szlovák Köztársaság időszakára. Ebből a szempontból egyébként a kötet alcíme ellentmondásos, hiszen az 1939–1944 közötti korszakra nem tér ki.

A törvényhozók portréit olyan bevezető tanulmányok előzik meg, amelyek a tárgyalt időszak politikai háttérét, illetve a magyar képviselő korabeli helyzetét is bemutatják, ezáltal pedig egyfajta történeti kontextust biztosítanak a képviselők pályaképeihez. A törvényhozók rövid életrajzát tárgyaló fejezetekben a szerzők – bizonyára az olvasók gyorsabb tájékozódása céljából – minden egyes szócikk elején feltüntették azok születési, illetve halálozási évét, foglalkozását, a képviselőként eltöltött választási időszak számát, a törvényhozó testület nevét, valamint a mandátum időpontját. Ezenkívül jelzik a képviselők választókerületét, s a pártot, amelynek képviselőként mandátumhoz jutottak. A portrék nagy részéhez a törvényhozók fényképét is mellékeltek. Néhány életút leírását követően pedig azok legfontosabb parlamenti felszólalásának részleteit is közlik. Amennyiben az adott személy életéről készültek már komolyabb összefoglalók egy általuk vagy mások által írt kiadványban, úgy a szerzők a portrék alatt föltüntetik annak bibliográfiai adatait. Hozzá kell azonban tenni, hogy a hivatkozott írások száma elenyésző, ami jól mutatja a személyes életutak feldolgozottságának hiányait. Fentiekkel összefüggésbe hozható az is, hogy a kötet döntően primér forrásokra épül. A szerzők széles forrásbázist alkalmaztak a portrék elkészítéséhez. A sajtóforrásokon, törvénytárakon, parlamenti naplókon, illetve a képviselők kézikönyvein kívül számos levéltárban – Cseh Köztársaság Parlamentje Képviselőházának Levéltára, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának Levéltára, Szlovák Nemzeti Levéltár, a Cseh

² Közéjük tartozik például az 1925-ben elhunyt Petrogalli Oszkár, aki a csehszlovákiai magyar politikai élet egyik főszervezője volt az államváltozást követően. R. Vozáry Aladáról, a kárpátaljai tartománygyűlés tagjáról szintén nem esik szó; ő az 1938. novemberi visszacsatolást követően jutott mandátumhoz a budapesti képviselőházban.

³ Ebben az időszakban egyébként egyetlen személy képviselte a magyarságot a szlovák parlamentben, méghozzá Esterházy János.

Köztársaság Nemzeti Levéltára, stb. – fellelhető személyes akták, kádervélemények és egyéb dokumentumok segítségével állították össze az életrajzokat.

A munka első részének szerzője, Simon Attila a két világháború közötti, 1918–1938-as időszakot tárgyalja. Bevezető tanulmányát a csehszlovák nemzeti diktatúra korszakának az ismertetésével kezdi, amely 1920. február 29-én az új állam alkotmányának az elfogadásával zárult. Ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy „a nemzetiségek bevonása nélkül azokra ráerőszakolt diktátumként fogadta el a forradalmi nemzetgyűlés a Csehszlovák Köztársaság véglegesnek szánt alkotmányát”. (15.) Ezt követően részletesen ismerteti az Első Csehszlovák Köztársaság parlamentarizmusának kereteit. Csehszlovákia korabeli politikai rendszeréről több olyan információt közöl, amelyek által jól kirajzolódnak sajátosságai. Ezek közé tartozik az, hogy a tárgyalt időszakban „a nemzetgyűlési választások az általános, titkos és arányos rendszer szerint zajlottak, miközben az állampolgároknak nem csupán joguk, hanem kötelességük is volt részt venni bennük” (15.). A magyar képviselő szempontjából különösen fontos, hogy a korabeli viszonyok között a nemzetiségi képviselők saját anyanyelvükön is felszólalhattak a parlamentben. Simon a fejezet végén ugyanakkor hangsúlyozza a magyar pártok elszigeteltségét, illetve az érdekérvényesítés esélytelenségét. A kétkamarás Nemzetgyűlés legfontosabb – állandó, illetve kezdeményező – bizottságaiban – alig kaptak helyet magyar képviselők. (17.) Tehát már ebből a fejezetből kirajzolódik az első Csehszlovák Köztársaság „kétcárúsága”, amely államalakulat egyrészt a korabeli Közép-Európa legdemokratikusabb országának nevezte magát, a kisebbségek vonatkozásában azonban nem érvényesült a jogi és törvény előtti, faji, nyelvi és vallási egyenlőség elve az államalkotó „csehszlovákok” jogaival szemben.

A következő néhány oldalas alfejezetben Simon az Első Köztársaság időszaka magyar képviselőinek sajátosságait összegzi. A csehszlovákiai magyarság főbb politikai irányvonalait is bemutatja, amelyeket ekkor a Budapesthez közel álló, a szerző által jobboldaliként⁴ definiált pártok mellett a csehszlovák kormánnyal együttműködő aktivista irányvonal, illetve az internacionalista baloldal jelentette. Itt kell kiemelni, hogy a fejezetből kimaradt a korabeli csehszlovákiai politikai pártok bemutatása, például a jobboldal és a baloldal különbségeinek a részletezése fontos lett volna a magyar politikai pártok ismertetése kapcsán.⁵

A két háború közötti négy nemzetgyűlésben kiegyensúlyozott volt a magyar képviselők és a szenátorok egymáshoz viszonyított aránya. A szerző egyúttal rávilágít a törvényhozásban részt vevő magyar személyek gyakori fluktuációjára is. Bár nem részletezi ennek okait, a jelenség minden bizonnyal összefügg

⁴ Az Országos Keresztényszocialista, illetve a Magyar Nemzeti Párt közül egyik sem volt kiemelt jobboldali. Az MNP például kisgazdapárt volt, majd egy időben liberális tájékozódású. Ezért az említett két pártra a recenzióban inkább az ellenzéki szót használjuk.

⁵ A cseh nemzeti koalícióban például jobboldali és nacionalista baloldali pártok egyaránt szerepeltek.

a csehszlovákiai magyar politika előzménynélküliségével, megszerveződésének kezdeti nehézségeivel, az 1925-ös keresztényszocialista válsággal, valamint a párttagságváltásokkal is.

Az első kisebbségi időszakban ugyanis a 45 magyar törvényhozó közül „csupán hárman (Szent-Ivány József, Füssy Kálmán és Korláth Endre) bírtak valamennyi ciklusban mandátummal, míg további 3 fő (Szüllő Géza, Holota János és Steiner Gábor) három cikluson át ült a Nemzetgyűlésben” (19.). A felsorolt politikusok népszerűségét bizonyára növelte, hogy már az államfordulat előtt, vagy közvetlenül azután bekapcsolódtak a politikába. A Szüllő Gézáról készült potré alapján például kiderül, hogy édesapjához hasonlóan ő is politikai pályára lépett, s ügyvédi diplomája megszerzését követően először a Néppárt, majd a Nemzeti Munkapárt jelöltjeként szerzett országgyűlési mandátumot.

Mindenesetre párthovatartozása alapján a legtöbb magyar törvényhozó a magyar ellenzék pártjaihoz tartozott, illetve kassai illetőségű volt. Az is kiderül, hogy 45-ük majdnem felének, 21 főnek volt egyetemi végzettsége; főként a jogászok köréből kerültek ki. Nagy részük a katolikus felekezethez tartozott, legkevesebben pedig az evangélikusok voltak. A szerző ugyanakkor arra is kitér, hogy a magyar törvényhozók között a két világháború közötti időszakban egyetlen nő sem akadt, ami véleménye szerint a szlovákiai magyar társadalom konzervatív jellegét tükrözi. Simon ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy ez általános jelenségnek számított a korban, hiszen a Nemzetgyűlésben 1930 és 1939 között az 1129 törvényhozóból mindössze 41 volt nő, közülük pedig mindössze egy volt szlovákiai.

Az ez után következő alfejezeteken belül a szerző részletesen bemutatja az egyes nemzetgyűlési ciklusok magyar képviselőjének meghatározó tényezőit. Az első – 1920 és 1925 közötti – időszakot az „átmenetiség” fogalmával jellemzi, hiszen ekkor zajlott a magyar pártok megszerveződése. Mindemellett kitér a szlovenszlovákiai magyar politikának a csehszlovákiai választásokhoz való kettős viszonyulására, amelyben mindvégig nagy szerepet játszott Budapest véleménye. Ugyanakkor leszögezi, „a két fordulóban, 1920 áprilisában és májusában megtartott első csehszlovákiai magyar nemzetgyűlési választások magyar szempontból sikeresnek voltak mondhatóak” (24.). Megjegyzi itt, hogy a magyar szenátorok és képviselők elszigetelt helyzetben voltak, hiszen a cseh, illetve a szlovák pártok elzárkóztak az együttműködéstől.

A második nemzetgyűlési ciklust véleménye szerint elsősorban a gazdasági és a társadalmi konszolidáció jellemezte. Simon ugyanakkor megjegyzi, hogy ennek ellenére a csehszlovák politikára még olyan problémák megoldásai vártak, mint „a németek bekapcsolása az ország irányításába és az 1920-ban elfogadott nyelvtörvény végrehajtó rendelkezésének az elfogadása” (27.). Mindemellett arra is utal, hogy az Agrárpárt bár megnyerte a választásokat, az össznemzeti koalíció pártjai mégsem tudták megőrizni többségüket, így 1925–27 között kisebbségi kormányzásra került sor.

Az 1925. novemberi választásokat követő belső ellentétek magukkal hozták a magyar pártrendszer átalakulását, amelynek során létrejött az egyik legjelentősebb ellenzéki párt, a Magyar Nemzeti Párt (MNP). A fejezetben szó esik az MNP stratégiájáról, a Szent-Ivány József által fémjelzett nemzeti „realpolitikai” programról, amely az Országos Keresztényszocialista Párt (OKP) merev magatartása helyett a Prágával való megegyezésre törekedett. Ez a kísérlet azonban a csehszlovák kormány elzárkózása miatt nem járt érdemi eredményekkel. Ugyanakkor az 1925-ös választások alkalmával a magyarok közül a legnagyobb eredményt az MNP listája nyerte el, amely párt többek között a Szepesi Német Párt jelöltjeit is felvette választási listájára, így annak elnökét, Nitsch Andort (aki egyébként bizonyára német származása miatt nem szerepel a kötetben) is a Képviselőházba küldhette. Emellett az ungvári választókerületből Korláth Endre – ezúttal az MNP képviselőjében – ismét bejutott az ungvári választóterületből. Simon a kötetben közölt portréja alapján a következőképp jellemzi a képviselőt: „A Nemzetgyűlésben Kárpátalja gondjainak egyik legfontosabb megszólaltatója volt. Nemzetgyűlési mandátumának 14 éve alatt folyamatosan napirenden igyekezett tartani Kárpátalja autonómiájának a kérdését, s ezzel összefüggésben a régió Prága általi kizsákmányolását.” (60.)

Az 1925 és 1929 közötti nemzetgyűlési időszakban a csehszlovákiai magyar politikát nagyban meghatározta a két ellenzéki párt közeledése. Ezt jelezte, hogy az OKP és az MNP, vagyis a két polgári magyar párt közös listát indított az 1929. október 27-i választásokon, Budapest nyomására pedig sor került egy közös nemzetgyűlési klub felállítására is. Mindazonáltal Simon hangsúlyozza, hogy a magyar pártok ebben az időszakban sem tudtak szövetségeseket szerezni maguknak a Nemzetgyűlésben, ezáltal pedig érdekérvényesítő erejüket sem tudták növelni.

A negyedik, 1935 és 1938 közötti parlamenti ciklust már a gazdasági válság által átrajzolt politikai erőviszonyok, vagyis a versailles-i rendszer politikai támogatójának meggyengülése határozta meg, párhuzamosan Németország megerősödésével. A globális változások Csehszlovákiára is hatással voltak; kiéleződtek a szociális és nemzetiségi ellentétek. Mindezt jól jelezte, hogy az 1935. májusi választásokon 1918 óta először egy nemzetiségi párt, mégpedig „a Konrad Henlein vezette Szudétanémet Párt szerezte meg a legtöbb szavazatot” (34.). 1936-ban pedig sor került a magyar polgári pártok, vagyis az OKP és az MNP Egyesült Magyar Párt (EMP) néven való egyesülésére.

A nemzetiségi sikerek mellett Simon egyértelműen rámutat, hogy ez az időszak állandó válságot indított el Csehszlovákiában. Egyúttal ennek a „krízisidőszaknak” a magyar politikára gyakorolt hatásait – a nemzetiségi státútum előkészítése, illetve a Magyar Nemzeti Tanács létrehozása – is részletesen tárgyalja. Alfejezetét az 1938. november 2-i első bécsi döntést követő átrendeződések leírásával zárja, amelyek együtt jártak a magyar törvényhozók mandátumának az elvesztésével. Arra is kitér, hogy az EMP képviselőinek és szenátorainak többsége a visszacsatolást

követően a magyar Országgyűlés behívott felvidéki képviselőjévé vált 1938. november 13-án a visszacsatolt területeknek a Magyar Szent Koronával való egyesítéséről szóló törvénye által. Simon kiemel néhány olyan baloldali politikust is, akik számára negatív fordulatot hozott a visszacsatolás. Közéjük tartozott a szociáldemokrata Schulcz Ignác, az agrárpárti Csomor István, illetve a kommunista Major István is. Ez utóbbi az egyik legszélsőségesebb baloldali képviselője volt a csehszlovákiai magyarságnak. A kötetből később az is kiderül, hogy Major már 1920 decemberében bekapcsolódott a sztrájkmozgalomba, majd az Első Köztársaság megalakulása után rövid időn belül Csehszlovákiai Kommunista Pártja pozsonyi szervezetének az egyik vezetője lett. Később „a köztársaság védelméről szóló törvény alapján” több alkalommal vádat emeltek ellene, amelynek következtében letöltendő börtönbüntetést kapott. (63.)

Simon bevezető fejezeteit annak a 45 magyar képviselőnek a portréja követi, akik részt vettek az Első Csehszlovák Köztársaság törvényhozásában. A fentebb már említett főbb személyes adatok megjelenítését követően a szerző a magyar képviselők, illetve szenátorok politikai életútjára helyezi a hangsúlyt, mindemellett bemutatja a törvényhozók közéleti, illetve kulturális tevékenységét is. Ezenkívül szó esik a képviselők politikai előéletéről, valamint az 1938-as visszacsatolást követő életútjukról. Az életrajzokból jól kirajzolódik, hogy a fordultatos politikai karrierutakat nagyban befolyásolták az állam-, illetve főhatalomváltások. Az átlagosan fél-egyoldalas életrajzok terjedelmének egyenetlenségei ugyanakkor rámutatnak a fellelhető források hiányosságaira. Minden bizonnyal ez az oka annak is, hogy néhány személy – például a Csehszlovák Kommunista Párthoz tartozó Csehy Endre vagy a kisgazdapárti Hangos István – esetében mindössze néhány mondatos portrékat olvashatunk. A legterjedelmesebb írások pedig éppen azokhoz a törvényhozókhoz kötődnek, akik életútja már jórészt feltárt. Közéjük tartozik például Esterházy János, Jaross Andor, Szent-Ivány József vagy éppen Szilassy Béla. Ettől függetlenül a portrék a kevésbé feltárt képviselők esetében számos újdonságot közölnek. Az aktivisták táborához tartozó Csomor Istvánról például megtudhatjuk, hogy miután „1935-ben az Agrárpárt színeiben képviselői mandátumhoz jutott, [...] képviselőként is megmaradt egyszerű gazdaembernek, aki miután leszállt a prágai gyorsról, csizmát húzott és indult ellátni az állatokat”. (43.)

A kötet második nagyobb egységét a Csehszlovákia 1954 és 1989 közötti parlamentjeiben működő magyar képviselők bemutatása adja. Popély Árpád is olyan bevezető tanulmányokkal indítja fejezetét, amelyek a korabeli politikai helyzetre vizsgálóan rá, s mintegy történeti háttérként szolgálnak a pártállami időszakban működő magyar nemzetiségű képviselők bemutatásához. Rávilágít a II. világháború után újjáalakult csehszlovák államban a törvényhozás szintjén végbement változásokra, ugyanakkor a kommunista hatalomátvételt megelőző jogfosztottság éveit is áttekinti, amely időszakban a kollektív bűnösséggel vádolt magyarság politikai passzivitásba kényszerült. Az 1948. februári kommunista hatalomátvételt követő hat év egyfajta

„átmeneti” időszakként is definiálható, hiszen a magyarság jogállásában nem történt átütő pozitív változás. Ugyanakkor fontos lépésnek tekinthető a Csemadok (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete) létrehozása, az Új Szó című magyar napilap elindítása, valamint a rövid életű Magyar Bizottság létrejötte.

A magyar képviselők parlamentbe juttatására elsőként „még nem választások útján, hanem az SZNT [Szlovák Nemzeti Tanács – B. I.] 1954 tavaszán végrehajtott kiegészítése során került sor”. (86.) Popély azt is megjegyzi, hogy az ekkor bejuttatott magyarok „mindhárman párttagok, s a hatalom követelményeinek megfelelően munkás- vagy parasztszármazásúak voltak”. (Uo.) A Nemzeti Front helyett valójában a prágai és a pozsonyi pártközpontban döntöttek a képviselőjelöltek kiválasztásáról, illetve a választások megszervezése is a Csehszlovák Kommunista Párt és annak szlovákiai területi szervezete, a Szlovák Kommunista Párt vezetésének a kezében volt. A fent említett két párt mellett olyan „szatelitpártok” is működtek az országban, amelyek önálló politikát nem folytattak. Arra is kitér a szerző, hogy „a választási agitációkban a nemzetiségi kérdés csupán minimális teret kapott, ha mégis szó esett róla, akkor általában annak megnyugtató megoldását konstatálták”. (88.)

A „titkos” választások a gyakorlatban nyíltak voltak, a magyar kisebbség országban belüli részarányával megegyező megválasztottak nagy része pedig „a politikában járatlan [...] munkás-, vagy parasztszármazású kétkezi dolgozó, [...] általában egységes földműves-szövetkezeti (efsz) dolgozó, gyakran szövetkezeti elnök volt”. (90.) Mindemellett azok a – nomenklatúrához tartozó – funkcionáriusok is helyet kaptak a prágai és a pozsonyi parlamentben, akik a kommunista rezsim feltétlen kiszolgálói voltak. Közéjük tartozott például Lőrincz Gyula, Dénes Ferenc vagy Fábry István.

A két háború közötti időszyakkal ellentétben ekkor már nagy számban vettek részt női „törvényhozók” a parlamentben; a pártállami évek 136 magyar képviselője közül 40 nő volt. Magyar képviselők 1954-től folyamatosan helyet kaptak a parlamenti bizottságok valamelyikében, illetve saját anyanyelvük használatára is jogosultak voltak. A két világháború közötti törvényhozók parlamenti „aktivitásával” szemben az 1960-as évek közepéig megfigyelhető a magyar képviselők passzivitása: „A pozsonyi parlamentben még csak-csak elhangzott néhány felszólalásuk, kezdetben gyakran magyarul is, a prágaiban azonban 1954 és 1965 között, azaz tizenegy év alatt egyedül Lőrincz Gyula szólalt fel.” (92.) A róla készült portréból később az is kiderül, hogy egyike volt azoknak a magyar parlamenti képviselőeknek, akik a leghosszabb ideig voltak hivatalban, hiszen Lőrincz hat választási cikluson belül összesen 26 évet töltött a prágai parlamentben. Ezzel szemben az 1950-es, illetve az 1960-as évek magyar képviselőinek nagy része csak egyetlen választási perióduson keresztül volt jelen a parlamentben.

Popély a következő alfejezetben az Alexander Dubček nevéhez kötődő prágai tavasz időszakával foglalkozik, amelyen belül a cseh-szlovák államjogi viszony

újrarendezése mellett középpontba került a nemzetiségi politika megreformálásának az igénye. A Csemadok KB 1968 márciusában kidolgozta a nemzetiségek helyzetének a rendezését az öngazgatás és a kisebbségi jogok alapján szorgalmazó javaslatát. A nemzetiségek jogállása érdekében megvalósult tárgyalások 1968 júniusának elején kezdődtek meg Kolodějében. A nemzetiségi alkotmánytörvény javaslatának kidolgozása a kormánybizottság nemzetiségi albizottságának a feladata volt, amelynek ülésein a Csemadok új vezetősége, Dobos László és Szabó Rezső is részt vett. Ezzel kapcsolatban Popély megjegyzi: „az, hogy a nemzetiségi albizottság munkájába nem a nemzetiségi képviselőket, hanem a nemzetiségi kulturális szövetségek vezetőit vonták be, mindennél jobban jelzi, kiket is tekintett a hatalom – és nyilván maguk az érintett nemzetiségek is – a nemzetiségek valódi képviselőinek”. (98.)

Az 1968. augusztus 21-i katonai megszállás azonban a reformfolyamatokat, egyúttal pedig a nemzetiségi alkotmánytörvény realizálását is megakasztotta. Az 50 fővel kibővített szlovák parlamentbe összesen három magyar képviselőt, Dobos Lászlót, Szabó Rezsőt és Cserge Károlyt kooptálták. Végül az 1968. október 27-én elfogadott nemzetiségi alkotmánytörvény csak kiegészítette, illetve keretezte a már korábban is meglévő kisebbségi jogokat. Az is kiderül, hogy „a nemzetiségek kárára módosított nemzetiségi alkotmánytörvény és a korlátozott jogkörű nemzetiségi szervek, bár a korábbiakhoz képest kétségtelenül előrelépést jelentettek, a Csemadok vezetői, valamint a reformkommunista magyar politikai reprezentáció körében csalódást keltettek”. (101.)

A következő alfejezet a husáki normalizáció húszéves időszakát tárgyalja, amely 1969 áprilisában kezdődött Alexander Dubček lemondásával és Gustáv Husák első titkárrá „választásával”. A visszarendeződés gyors ütemben zajlott, s magában foglalta a nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtási törvényeinek az elfogadását, illetve leépítette a nemzetiségi szerveket. Az SZLKP KB elnöksége Dobos Lászlót és Szabó Rezsőt, a Csemadok reformkommunista vezetőit kizárta a pártból, illetve megfosztotta őket prágai és pozsonyi parlamenti képviselői tisztségüktől. A következő választásokat 1971 novemberében tartották meg. A korábbi képviselők a magyar származású törvényhozókkal együtt nagyrészt lecserélődtek.

Ezután következik a pártállami Csehszlovákia magyar parlamenti képviselői portréit tartalmazó fejezet. Popély Simon Attilához hasonlóan szintén a törvényhozók főbb életrajzi adatainak rövid leírásával indítja az egyes személyekről szóló szócikkeket, majd részletesebben tárgyalja az életutakat, végül ő is szemelvényeket közöl a fontosabb felszólalásokból. A két háború közötti időszakhoz képest szembetűnő különbség, hogy a pártállami években a magyar törvényhozók körében elenyésző volt az értelmiségiek aránya, eredeti foglalkozásuk szerint többnyire munkások voltak. Itt érdemes kiemelni, hogy a nagyrészt nem hozzáértő képviselők – akik saját környezetükben bizonyos mértékben akár érdekérvényesítő szerepet is betölthettek – közül mindössze egy személy, Winkler Mária mondott

le mandátumáról „arra hivatkozva, hogy nem érez magában tehetséget a képviselői tisztség ellátásához”. (192.) Ő is azok közé a „fentről választott civilek” közé tartozott, akiknek pársoros portréi rámutatnak azok társadalmi, kulturális, illetve politikai passzivitására. Kisebb számban voltak jelen a képviselők körében azok a „nómenklaturisták”, illetve a reformkommunistákhoz tartozó értelmiségi képviselők, akikről már többoldalas portrékat közöl a szerző.

Az életrajzokból kiderül, hogy a párt feltétlen kiszolgálói közé tartozó Lőrincz Gyula vagy Fábry István már a pártállami évek időszakát megelőzően is szélsőbaloldali elköteleződésű volt. Fábry már 1930-tól a kommunista párt tagja volt, 1944-ben pedig a Vörös Hadsereg hírszerzője lett. Popély a róla készült portréban hozzát teszi, hogy „Csehszlovák állampolgárságát és párttagságát a jogfosztottság idején is megtarthatta”. (128.) Ugyanakkor érdemes kiemelni az 1968-as nemzedékhez tartozó Dobos László vagy Szabó Rezső példáját: mindketten az 1940-es években érettségiztek, s már az 1950-es években sikeresen elvégezték felsőfokú tanulmányaikat. A normalizáció (visszarendeződés) időszakában pedig, mint említettük, mindkettőjüket kizárták a pártból, illetve megfosztották parlamenti mandátumától. A Szabó Rezsőről készült portréból ugyanakkor azt is megtudhatjuk, hogy „a hetvenes években beszervezték a kommunista titkosszolgálatba, az Štb-be is, amely ügynökként tartotta számon”. (176.)

A kötet utolsó nagyobb egységét a Csehszlovákia utolsó három évéről írott fejezet adja, amely ugyancsak Popély Árpád nevéhez kötődik. A szerző itt is a korabeli politikai viszonyok ismertetésével indítja fejezetét. Az első alfejezetben a rendszerváltástól Csehszlovákia megszűnéséig, vagyis 1989-től ismerteti a magyar parlamenti képviselet helyzetét. A bevezetőben bemutatja azokat a magyar pártokat – a Független Magyar Kezdeményezést, a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalmat és az Együttélést –, amelyek a rendszerváltást követően parlamenti tényezővé váltak. Ezután kitér az 1986-ban megválasztott kommunista parlamentek személyi összetételének változásaira, s az új magyar képviselők – köztük Zászlós Gábor, Duray Miklós, Németh Zsuzsa vagy Popély Gyula – a Szlovák Nemzeti Tanácsba, illetve a Szövetségi Gyűlésbe való kooptálására. Ezután szól azokról a magyar pártvitákról, amelyek következtében az FMK mellett létrejött az Együttélés Politikai Mozgalom. Megjegyzi itt, hogy „1990 kora tavaszán az FMK és az akkor még csupán szerveződő Együttélés eltérő látásmódja parlamenti fórumon leginkább a magyar egyetem létrehozására előterjesztett törvényjavaslat és az új választási törvény kapcsán jutott kifejezésre”. (199.)

Két parlamenti választás között című alfejezetében bemutatja, hogy az 1990. június 8–9-i előrehozott parlamenti választás során a kétkamarás Szövetségi Gyűlésbe összesen 15 magyar képviselő került be, közülük 11-en az MKDM–Együttélés koalíció listájáról, 4 személy pedig az FMK részéről. Az SZNT-be ugyanakkor 23 magyar képviselő jutott be. Közülük 13 személy az MKDM–Együttélés koalíció listájáról, 5 fő az FMK, 4 a kommunista párt, egy fő pedig a szlovák

Kereszténydemokrata Mozgalom (KDM) képviselőjében került a pozsonyi parlamentbe. A magyar képviselők később 24-re emelkedett száma a 150 fős SZNT-ben így 16%-ot tett ki: „ez jócskán meghaladta a magyarság Szlovákia összlakosságán belüli részarányát, egyszersmind történelmi csúcst is jelent, mivel sem korábban, sem azóta nem volt ennyi magyar nemzetiségű képviselője a szlovák törvényhozásnak”. (202.) Itt kell megjegyezni, hogy ez az időszak abból a szempontból is jelentős, hogy egyedül a rendszerváltozást követően nyílt lehetősége csehszlovákiai magyar képviselőknek arra, hogy kisebbségi törvényjavaslatuk törvényerőre emelkedhessenek.

Majd azoknak a szlovák nacionalista megnyilvánulásoknak az ismertetése következik, amelyek a rendszerváltást követően jelentkeztek az országgrészben. Ezzel összefüggésben tér ki a szerző a nyelvtörvény kérdésére, amelynek kapcsán több javaslat fogalmazódott meg szlovák térfélen. Az újonnan megszavazott – több szempontból diszkriminatív – törvény szakadást idézett elő a magyar pártok körében, amelynek következményeként Popély Gyula (aki egyébként a szerző édesapja) 1991-ben kilépett az Együttélésből, s megalapította a Magyar Néppártot. Ő egyébként később – ahogyan az a róla készült portréból kiderül – a magyarországi politikai életbe kapcsolódott be. 2010 után több alkalommal is olyan radikális jobboldali pártok országgyűlési, illetve európai parlamenti képviselőjelöltje volt, mint a Jobbik vagy a Mi Hazánk Mozgalom.

A kötet e részének szerzője ezt követően az 1990-es év második felének „neuralgikus” kérdéseit (a föderáció és a tagköztársaságok hatásköreinek az átszervezése, illetve az új alkotmány előkészítése) tárgyalja, amelyek a nemzeti kisebbségek jogainak megalkotásával is összefüggnek. Az 1990–1992-es választási ciklust a magyar pártok vonatkozásában mindenesetre az FMK és az Együttélés közötti konfliktusok hatották át. Ugyanakkor a szövetségi állam fennmaradása kapcsán egységes nézőpontot képviseltek a magyar mozgalmak, hiszen „az ország szétverését népszavazás kezdeményezésével próbálták elejét venni”. (211.)

A következő alfejezet az 1992 júniusában megtartott második szabad parlamenti választások időszakával, illetve Csehszlovákia megszűnésével foglalkozik. Popély jelzi, hogy az MKDM és az Együttélés által megalakított magyar koalíció listájára szavazott a magyarság nagy része. Ugyanakkor az 1990-es 38 fő helyett mindössze 28 magyar képviselő került be a törvényhozásba. Ráadásul „magyar alelnöke [...] nemcsak a szlovák parlamentnek, hanem – a rendszerváltás óta első ízben – a szlovák kormánynak sem lett, s a kormány 1969 óta íródo története során első alkalommal fordult elő az is, hogy nem kapott benne helyet egyetlen magyar nemzetiségű miniszter sem”. (215.) A Vladimír Mečiar kormányzásához köthető időszakban a magyar pártok alkotmánytervezetre vonatkozó módosító javaslatait is elvetették. Ezzel a magyar pártok elsősorban „az önkormányzat elvének az alkotmányba bekerülését szerették volna elérni”. (217.) Végül Popély jellemzi a rendszerváltást követő három év csehszlovákiai magyar képviselőit, 67 főt. A csoport

szociális összetétele nagyban eltért az előző időszakbelitől, nagy részük ugyanis felsőfokú végzettséggel rendelkező értelmiségi volt. A korábbiakhoz képest csökkent viszont a nők száma, arányuk 10,4%-ot tett ki ebben az időszakban.

A rendszerváltás utáni törvényhozók portréit bemutató fejezetből kiderül, hogy azok egy része már a pártállami években aktív – adott esetben illegális – közéleti tevékenységet folytatott. Közéjük tartozott a fejezetben elsőként szereplő A. Nagy László, aki az 1960-as években a pozsonyi József Attila Kör (JAIK) elnöke, majd a (Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága) CSMKJB egyik megalapítója volt. De ilyen volt például Bajnok István is, korábban az Ady Endre Diákkör elnöke, aki szintén részt vett az ellenzéki mozgalomban. Ők már közvetlenül a rendszerváltás időszakában bekapcsolódtak a csehszlovákiai magyar politikába. A. Nagy László például az FMK egyik alapítójaként azok közé a törvényhozók közé tartozott, akik a legfordultosabb politikai életutakat járták be az 1990-es, illetve a 2000-es évek elején. Ez azonban összefüggésbe hozható a magyar pártok körében végbement változásokkal. E politikusok közé tartozik Bugár Béla is, aki ugyancsak változatos pályát futott be. Az MKP korábbi elnöke 2009-ben alapította meg a Most-Híd vegyes pártot, amelynek 2020-ig elnöke volt. Róla jegyzi meg Popély, hogy „évtizedeken keresztül a legnépszerűbb, s a demokratikus szlovák politikai pártok és a szlovák közvélemény számára is a legelfogadhatóbb szlovákiai magyar politikus volt, aki nemcsak meghatározta, hanem diktálta is a szlovákiai magyar politikát”. (235.) A magyar képviselők parlamenti tevékenysége mindenestre sokkal aktívabbá vált ekkor a megelőző időszakhoz képest. Bauer Editet – Sándor Eleonóra mellett – például a magyarság egyik legaktívabb női képviselőjeként tartották számon; számos kérdésben fejtette ki véleményét hozzászólásaiban. Sándor Eleonóra a prágai Szövetségi Gyűlésben, míg Bauer Edit a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanácsban képviselte a magyarságot.

Ugyanakkor a Popély által bemutatott személyekre jellemző, hogy nagy részük jelenleg már nem vesz részt a politikai életben. Kivételt csupán Berényi József képez, aki azonban „jobbára már csupán megyei szinten politizál”. (232.) Az elmúlt években a politikával szakítók közé tartozik például az MKP egykori elnöke, Csáky Pál, aki 2014-től európai parlamenti képviselő volt, 2019-ben azonban már nem sikerült mandátumhoz jutnia. Mindez összefügg a (cseh)szlovákiai magyarság jelenlegi politikai helyzetével, a kisebbségi közösség ugyanis a 2020-as választás óta nem rendelkezik parlamenti képviselővel. Erre a szomorú tényre a szerzők már a kötet bevezetőjében felhívják a figyelmet: „Mára oda jutottunk, hogy a szlovákiai magyarságnak immár a második egymást követő választási ciklusban nincs intézményes parlamenti képviselője, s a szlovák parlamentnek a kötet megszületésekor mindössze egyetlen magyar nemzetiségű képviselője van, aki egy szlovák párt listájáról szerzett mandátumot”. (11.) Így a kötet amellelt, hogy egy történeti hiátus betöltésére vállalkozik, a szlovákiai magyar politikusokhoz intézett „felhívásnak” is tekinthető.

A munka egyrészt átfogó ismertetést nyújt az állam-, illetve rendszerváltozások által befolyásolt csehszlovákiai magyar politika történetének főbb változásairól, másrészt széles körű áttekintést ad az 1918 és 1992 között működő csehszlovákiai magyar törvényhozásban résztvevő személyekről. Emellett továbbra sem pótolja a szlovákiai magyarság társadalmi, kulturális és politikai folyamatait részletesen feltáró monográfiát, a portrék pedig nem helyettesíthetik a mélyelemzésekre épülő – nem túl nagyszámú – biográfiákat.

A kötet célja azonban nem is ez volt, hanem a sok esetben még „a történelemben jártas szakemberek számára is” (9.) feledésbe merült kisebbségi törvényhozók bemutatása. Mindenesetre nem csupán a szaktörténészek számára lehet hasznos, de a szélesebb olvasóközönség érdeklődését is felkeltheti. Az olvasást könnyítheti a tudományos, de mégis közérthető stílus, valamint az elütések minimális száma. Az ismertetett személyeket ábrázoló fényképek és egyéb illusztrációk (politikai dokumentumok, stb.) mellett a közölt táblázatok pedig tovább növelik a kötet értékét.